

BİR HÜRRİYET ŞAİRİ: AZAM ÖKTEM¹ A POET OF FREEDOM: AZAM ÖKTEM

Dr. Mustafa KORKMAZ

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Niğde/TÜRKİYE.

E-mail: mustafakorkmaz_51@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1022-0878>

Özet

Azam Öktem'in şiirlerinin vazgeçilmez unsurlarından biri hürriyettir. Hürriyet kavramı onun şiirlerinde Rus işgalinin karanlık zamanları içinde parlayan bir umut ışığı gibidir. Bu ışık, zamanla bir büyük bağımsızlık yangınına dönüşecek ve nihayet karanlıkları yok ederek Özbek Türklerine yeni bir başlangıçla merhaba diyecektir. Şiirlerinde hep bu umudu arayan Öktem, "Hürriyet" i dünyadaki maddi ve manevi her türlü kavramla elden ele dolaşan kutsal bir emanet gibi görür. Bu çalışmada hürriyet kavramı Öktem'in karakteriyle ve özgün şairliğiyle yoğrularak yeniden ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Azam Öktem, Hürriyet, Vatan, Bağımsızlık, Çağdaş Özbek Türk Şiiri.

Abstract

Freedom is one of the indispensable elements of Azam Öktem's poetry. The concept of freedom in his poems is like a shining beacon of hope during the dark times of Russian occupation. This light will eventually turn into a great fire of independence, dispelling the darkness and welcoming the Uzbek Turks with a new beginning. Öktem, who always seeks this hope in his poems, sees "Freedom" as a sacred trust that passes from hand to hand with every kind of material and spiritual concept in the world. In this work, the concept of freedom is revisited, kneaded with Öktem's character and unique poetry.

Keywords: Azam Öktem, Freedom, Homeland, Independence, Contemporary Uzbek Turkish Poetry

GİRİŞ

1980'li yıllar Özbek Türk şiiri, Özbekistan'ın bağımsızlığının temel unsurlarından biridir (Begaliev, 2020: 136). Bu dönemin en önemli isimlerinden özgürlük arzusuyla şiirler kaleme almış olan Azam Öktem'dir (Mirzo, 2020: 6). Çok boyutlu bir temanın ele alındığı dönemde şiirler kaleme alan şairin şiirlerinde

¹ Bu makale Dr. Mustafa KORKMAZ tarafından hazırlanan "Çağdaş Özbek Şairi Azam Öktem'in Şiirleri Üzerine Bir İnceleme" konulu doktora tezinden üretilerek yazılmıştır.

yalnızca estetik unsurlarla işlenmiş bir duygu yoğunluğu görülmez. Şiirlerini güzellik unsurlarının yanısıra realist bir tavırla ele aldığı, köklü bir mazinin panoramasıyla kaleme alması dikkat çekmektedir. Şairin de içinde el aldığı Bağımsızlık Dönemi Özbek Türk Edebiyatı'nda şiirlerde işlenen ana temalar; özgürlük, vatan ve millet sevgisi bunların yanında ise dil, din ve tarihi unsurların varlığı, bireysel ve felsefi konular öne çıkmaktadır. Azam Öktem bu dönemin önde gelen şairlerinden biridir. Onun şiirlerinde yalnızca estetik bir kaygı yoktur. Şair şiirlerinde hem içinde bulunduğu dönemin hem de Özbek Türklerinin tarihî gerçekliğini, ülkenin sosyal ve kültürel değerleriyle dönemin toplumsal beklentileri görülmektedir. Öktem şiirlerinde uzun yıllar süren Rus esaretinin yansımalarını, toplum, adalet, dini hassasiyetler, İslam ahlakının öğreticiliği tarihi ve edebi şahsiyetler eşliğinde çok yönlü ve zengin bir muhteva çeşitliliği yer almaktadır (Korkmaz, 2025: 13-18).

Öktem'in şiirlerinde en sık işlenen temalardan biri hürriyet, vatan ve millet anlayışıdır. Şair, köklü bir mirasa sahip Özbek Türk milletinin maruz kaldığı esaret ve baskılara karşı derin bir hassasiyet taşımaktadır. Bu duyarlılık, şairin özgürlük arzusuyla şekillenen şiirlerinde cesur ve güçlü ifadelerle dile getirilmiştir. Öktem, hürriyet temasını vatanına ve milletine duyduğu güçlü bağlılıkla bütünleştirerek ele almaktadır. Türk milletinin öz kültürünü tanıması ve bu bilinçle hareket etmesi, şairin en temel inanç kaynağını oluşturmaktadır. Öktem'in hürriyet ideali de doğrudan bu inançtan beslenmektedir. Umudunu hiçbir zaman yitirmeyen şair, şiirlerinde yurdundaki yabancı unsurlara karşı kararlı ve cesur bir duruş sergilemektedir. Bu yönüyle onun şiirleri, hem bireysel hem de toplumsal bir hürriyet idealinin güçlü bir ifadesi niteliğindedir (Korkmaz, 2025: 153, 154).

“Hurriyat” şiirinde,

“Potrab talpinganim –feruza osmon,
Bas qil, qora o‘tmish, hasratlaringni,
Endi hech kimga bosh egmasman, inon,
So‘zi so‘zdir ko‘ngil hazratlarining.”

“Gürleyip yükseldiğim, mavi gök yüzü,
Yeter, kara geçmiş, hasretlerini,
Şimdi hiç kimseye baş eğmem, inan,
Sözü sözdür gönül hazretlerinin.”

(O‘ktam, 1999: 27)

Türk kültüründe gök ve gökyüzü, kutsallık atfedilen temel unsurlar arasında yer almakta ve bu durum çeşitli inanç biçimlerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu bağlamda gök, bağımsızlık ve hürriyet düşüncesinin simgesel bir karşılığı olarak değerlendirilmektedir. Türk inanç sisteminde gök ve göğün rengi kutlu ve mukaddes kabul edilmiş ve bu anlayış ise Orhun Yazıtlarında yer alan “Üze kök Tengri asra yagız yir kılındukta ikin ara kişi oğlu kılınmış.” (Orkun, 1987: 28) ifadesiyle somutlaşmıştır. Bu ifadede yer ve göğün birlikte anılması, her iki unsurun da

kutsallıkla ilişkilendirildiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Zira geleneksel Türk dinî inanışında gök kavramı, Tanrı anlamında da kullanılmış (Sarıkçıoğlu, 2002: 111) ve Tanrı ile özdeşleştirilmesi sebebiyle de kutsal bir nitelik kazanmıştır (Koca, 2012: 69). Bu inanç arka planı doğrultusunda Öktem’in şiirlerinde “mavi gökyüzü” imgesi belirgin bir sembol olarak öne çıkmaktadır. Şair, sınırsız ve masmavi gökyüzünde kendisini özgürce kanat çırpın bir kuş olarak tahayyül etmektedir. Bu imge, yalnızca fiziksel bir serbestliği değil, bunun yanı sıra bireyin içsel ve ruhsal bağımsızlığını da temsil etmektedir. Böylece gökyüzü, engelleri aşma iradesini ve sonsuzluğa yönelen özgürlük arayışını simgeleyen bir anlam alanına dönüşür. Öktem, bu sembolik anlatım aracılığıyla bireysel ve toplumsal hürriyet düşüncesini evrensel bir boyuta taşımaktadır (Korkmaz, 2025: 155).

“Xalqimiz Dushmanlariga” şiirinde,

“Paxtaga jan beradi O‘zbek,
Naslin qurbon beradi O‘zbek,
Oroldek qon beradi O‘zbek,
Uning faqat eri shur demang.
Mehnatkashi boylik yig‘magan,
İshdan sira boshi chiqmagan,
Buyruq chiqsa, xo‘p, deb tug‘magan
O‘zbeklarni tekinxo‘r demang.
Uzoq elda uzoq yurmagan,
Mehmonini ket deb urmagan,
Darvozasi tamba ko‘rmagan
O‘zbeklarni mushtumzo‘r demang.
Haq yo‘lida endi tinmayur,
Yolg‘onlarga uchmas, ko‘nmayur,
Egiladi balki, sinmayur,
O‘zbeklarni karu ko‘r demong.”

“Pamuğa can veriyor Özbek,
Neslini kurban veriyor Özbek,
Aral gibi kan veriyor Özbek,
Onun sadece yeri çorak demeyin.
Emekçisi servet yığmayan,
İşten asla başkaldırmayan,
Buyruk çıksa, tamam, der doğmayan
Özbeklere beleşçi demen.
Uzak elde uzun kalmayan,
Misafirini git deyip kovmayan,
Kapısı tamba görmeyen
Özbeklere düşkün demen.
Hak yolunda şimdi durmuyor,
Yalanlara kapılmaz, kanmıyor,
Eğiliyor belki, kırılmıyor,
Özbeklere sağır ve kör demen.”

(O‘ktam, 2014: 52)

Öktem, hayatını milletin hizmetine adanmış bir şair ve fikir adamıdır. Şiirinde Özbek halkının fedakârlığını, çalışkanlığını, dürüstlüğünü, misafirperverliğini dile getirmiştir. Özbek halkının bütün bu güzel hasletlerinin görünen bir gerçeklikle kabul edilmesinin tek ölçütü ‘bağımsız’ olmaları olacaktır. Çünkü Rus işgali altında bütün görkemli kültürel değerler birer birer yok olmaktadır. Yok oluşun sebebi ise kıymet bilmemekle ilintilendirilmiştir. Zira Özbek Türklerinin onlarca güzel hasleti, Ruslar tarafından takdir edilme şöyle dursun, eleştirilmiş, eksik görülmüş ve adeta cılız ve

mesnetsiz görülmüştür. Öktem, Özbeklerin sahip olduğu kültürel özellikleri sıraladıktan sonra halkını “beleşçi, sıgıntı, düşkün, zorba, kötü, tembel” gibi nitelemelerle yaftalayan yaklaşımların samimi ve dürüst olmadığını vurgulamıştır. Şair, kendi milletini savunarak Özbek Türklerinin yaşanan baskılar karşısında geçici olarak boyun eğmiş görünseler de özlerinde hiçbir zaman kırılmadıklarını, parçalanmadıklarını ve dağılmadıklarını ifade etmektedir. Bu durumu, halkının yaşananlara karşı kör ve sağır olmadığını özellikle belirterek dile getirmiştir. Öktem’e göre Özbek halkı, kendisine yöneltilen tüm kötülüklerin ve kurulan tuzakların bilincindedir. Şairin bu tutumu, millete duyduğu derin inancın ve sarsılmaz umudun açık bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir. Bu umut tasavvuru şiirlerinde zıtlıklarla aşağıdaki şiirinde ele alınmıştır (Korkmaz, 2025: 158) .

“Qizimga Xasrat” şiirinde,

“Tun uzun, qisqadir umri nahorning,
Uch oygina xolos, qara, baxorni.
Gul ziynat dermikan o‘ziga xorni,
Kishan bilakuzuk emasdir, Tumor.”

“Gece uzun, kısadır ömrü gündüzün,
Üç aycık sadece, bak, baharı.
Gül ziynet der mi kendi dikenine,
Kelepçe bileklik değildir, Tomar.”

(O‘ktam, 2014: 55)

Şair, kızı Tomaris’in şahsında bütün Özbek Türklerine mesaj vermektedir (Korkmaz, 2025: 156). Zira Öktem için Özbek Türklerinin her ferdi kendi kızı kadar değerli ve saygıya değerdir. Bu bağlamda kızı Tomaris de özgürlük düşüncesinin içinde yer alan bir simge olarak karşımıza çıkmaktadır. Özbek halkına birer ziynet ve güzellik gibi gösterilen pek çok gösterişli maddi kültür unsuru, aslında kültürünü kaybettiğinin farkında olmayanlar için birer kültür yozlaştırıcı tuzaktır. Öktem’e göre ulusal kültüre hizmet etmeyen her unsur, Rus işgalini destekleyen bir yozlaşma aracı ve Türkleri özünden uzaklaştıran birer prangadır. Öktem bu gerçekliği dile getirmektedir.

“Başlıksız yazdığı” şiirinde,

“Vatanimning azizligini,
Dushmanimning borligin bildim.
Erksiz umr esizligini,
Dunyo menga torligin bildim.

“Vatanımın azizliğini,
Düşmanımın varlığını bildim.
Erksiz ömrün ezikliğini,
Dünyanın bana darlığını bildim.

Birdan to‘xtab qoldim lol, hayron,
Ne qilaman, hayhot, endi kech. –
Kelibman u jangga men nodon,

Birden durup kaldım, lal, hayran,
Ne yapacağım, heyhat, şimdi geç.
Gelmişim o cenge ben nadan,

Hech esimga kelmabdi qilich!"

Hiç aklıma gelmemiş kılıç!"

(O'ktam, 1990: 28)

Öktem, hürriyetsiz ve mücadelesiz bir yaşamı yaşanmayan bir hayat olarak tasavvur eder, çünkü var olabilmek; ancak çetin bir mücadelenin sonucunda elde edilir. Öktem'e göre vatanın kutsallığı, onu tehdit eden bir düşmanın varlığıyla daha anlamlı hâle gelir. Gazilik ve şehitlik gibi kutsal kavramlar, ancak verilen mücadelenin sonucunda ortaya çıkar ve bu yönüyle vatani vatan yapan en temel değerlerdendir. Şair, mücadelenin yalnızca askerî ya da fiziksel boyutla sınırlı kalmaması gerektiğini, her alanda sürdürülmesi gereken bir sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır. Vatan uğruna gerektiğinde can vermek ya da can almak da bu mücadelenin kaçınılmaz sonuçları arasındadır. Öktem, kendi direniş biçimini bilinçli bir tercihle belirlemiştir. O, fiilî çatışma yerine, en az kılıç kadar etkili olduğuna inandığı kalemiyle mücadele etmeyi seçmiş; düşünce ve sanat yoluyla hürriyet ve vatan idealini savunmayı sürdürmüştür (Korkmaz, 2025: 159).

SONUÇ

Öktem'in şiir dünyasında hürriyet; yalnızca bireysel bir arzu değil, geçmişten devralınan ve geleceğe aktarılması gereken kutsal bir miras niteliğindedir. Onun için hürriyet, kültürün yaşatılmasının, vatan bilincinin korunmasının ve mukaddes değerlerin anlam kazanmasının temel şartıdır. Öktem'in şiirlerinde hürriyetten yoksun bir toplumda kültürel hafızanın olmayacağı, vatan fikrinin içinin boşalacağı ve kutsal kabul edilen değerlerin sürekliliğinin tehlikede olacağı düşüncesi yoğun bir şekilde hissedilir. Bu nedenle şair, toplumun her ferdinin sahip olduğu tüm imkânları kullanarak hürriyet idealine sahip çıkması gerektiğini vurgulamaktadır. Gökyüzü, kuş ve kalem gibi semboller aracılığıyla özgürlüğü hem fiziksel hem de ruhsal bir direniş alanı olarak gören Öktem, mücadelenin yalnızca silahla değil, düşünce ve sanat yoluyla da sürdürülebileceğine inanmaktadır. Bu yönüyle onun şiirleri; bireysel duyarlılıkla toplumsal sorumluluğu buluşturan, hürriyeti yeryüzündeki en kutsal değer olarak merkeze alan direniş söylemi olarak mana kazanmaktadır. Bu durum Azam Öktem'in hürriyet şairi olarak anılmasının en büyük etkenlerindendir.

KAYNAKÇA

- Begaliyev, O. (2020). A'zam O'ktam: "Bir Yo'l Ko'rinur..." *A'zam O'ktam İjodi Badiiyati Xalqaro İlmiy-Amaliy Onlayn Konferensiya*, 130–142.
- Koca, S. K. (2012). Türk Kültüründe Sembollerin Dili. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. Sakarya.
- Korkmaz, M. (2025). *Çağdaş Özbek Şairi Azam Öktem'in Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*. NOHÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. Niğde.

- Mirzo, M. (2020). Respublika Ma'naviyat ve Ma'rifat Markazi Rahbari. *A'zam O'ktam Ijodi Badiiyati Xalqaro Ilmiy-Amaliy Onlayn Konferensiya*, 6–8.
- O'ktam, A. (1990). *Kuzetish*. Toshkent: Yash Gvardiya Neshriyot.
- O'ktam, A. (2014). *Sahar Vaqti Yurak Yig'lar* (Nabijon Boqy, Ed.). Toshkent: Maveraynaxir Nashriyot.
- O'ktam, A. (1999). *Qirqinchi Bahor*. Toshkent: Qayorpol-Kamolot Neshriyot.
- Orkun, N. K. (1987). *Eski Turk Yazitlari*. Ankara: Turk Tarih Kurumu Yayinlari.
- Sarikcioglu, E. (2002). *Baslangictan Gunumuze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakulte Kitapevi.

